

Sobre la traducció de *Dones i literatura*, de Virginia Woolf

Jordi Ainaud i Escudero
Universitat Pompeu Fabra
Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge
Roc Boronat, 138
08012 Barcelona
jordi.ainaud@upf.edu

Resum

L'article planteja diverses qüestions al voltant de la traducció al català de l'obra *Dones i literatura*, de Virginia Woolf: analitza l'autoria i gestació de l'obra original i contextualitza l'encàrrec de traducció; aborda les dificultats més rellevants de tipus lingüístic i cultural que va plantejar la traducció i, finalment, analitza el ressò o incidència que va tenir al seu dia i la rellevància en el moment actual.

Paraules clau: Woolf; Ainaud; traducció; dones; literatura.

Abstract. *About the translation of Dones i literatura*

This paper discusses a number of issues related to the Catalan translation of an anthology of texts by Virginia Woolf on women and literature, *Dones i literatura*. The questions of the authorship and gestation of the work are examined and the translation project is contextualized. The most relevant linguistic and cultural difficulties raised by the translation are also commented on, as well as the echo and impact the translation had upon its publication and in the present.

Keywords: Woolf; Ainaud; translation; women; literature.

Per entendre el procés de traducció del llibre *Dones i literatura*, em sembla oportú començar amb una petita *boutade*, afirmant que l'autoria d'aquest llibre correspon gairebé en la mateixa mesura a la persona responsable de la selecció dels textos que integren el volum, el professor Jordi Llovet, com a Virginia Woolf. La producció de Virginia Woolf com a assagista literària és ingent, i abasta quatre volums en l'edició que en va fer el seu vidu, Leonard Woolf. La tria de textos, doncs, esdevé crucial a l'hora de determinar la imatge que el llibre projecta de l'autora i les seves idees sobre les dones i la literatura, fins al punt que segurament el resultat ens diu tant o més de les opinions personals de Jordi Llovet que de les de Virginia Woolf. Recordem, en aquest sentit, les paraules de Jorge Luis

Borges, que, en el pròleg de la seva *Nueva antología personal*, afirmava que «Nadie puede compilar una antología que sea mucho más que un museo de sus “simpatías y diferencias”» (Borges 2004: 3). No és cap arbitrarietat que, en l'article 12, la Llei de propietat intel·lectual espanyola afirmi:

También son objeto de propiedad intelectual [...] las colecciones de obras ajenas, de datos o de otros elementos independientes como las antologías [...] que por la selección o disposición de sus contenidos constituyan creaciones intelectuales, sin perjuicio, en su caso, de los derechos que pudieran subsistir sobre dichos contenidos.

La protecció reconeguda en el present article a estas coleccions se refereix únicament a la seva estructura en quant a forma d'expressió de la selecció o disposició de els seus continguts, no sent extensiva a ells.

L'antòleg, en definitiva, s'expressa a través del recull de textos que duu a terme, i és, en conseqüència, autor de manera anàloga a com ho és el traductor: tots dos treballen amb la matèria primera que els forneix un autor original, però l'obra resultant és indiscutiblement fruit de la intervenció de la tríada creativa.

Jordi Llovet havia estat professor meu d'Estudis Literaris a la Universitat de Barcelona el curs 1985-1986, i les nostres famílies havien tingut una certa amistat. No crec, però, que fos per aquests vincles personals que vaig rebre el 1997 l'encàrrec de traducció del professor Llovet, aleshores director de l'efímera Biblioteca d'Idees Literàries, formada per cinc títols que va publicar l'editorial Columna entre el 1996 i el 2001. És més probable que hi influís el fet que la mateixa editorial hagués publicat el febrer del 1995 la meua traducció d'un assaig clàssic de T. S. Eliot, *Funció de la poesia i funció de la crítica* (Eliot 1995). També és possible que hi tingués a veure la meua traducció de la novel·la de Christopher Isherwood *El món cap al tard* (Isherwood 1991), en què el personatge d'Elizabeth Rydal —la primera dona del protagonista narrador, Stephen Monk— es basa clarament en Virginia Woolf, editora d'Isherwood a Hogarth Press. Sigui com sigui, el cert és que, en rebre l'encàrrec de traduir la selecció de textos de Virginia Woolf sobre dones i literatura a cura de Jordi Llovet, jo pràcticament no havia llegit cap de les seves obres, ni en l'original ni en traducció al català o al castellà. Havia llegit només alguns fragments de *Mrs Dalloway* i havia mirat de llegir, sense gaire entusiasme ni èxit, *To the Lighthouse* abans d'anar de viatge a Escòcia el 1992, però això era tot. Sí que coneixia i admirava alguns dels assajos de *The Common Reader*, i això em va animar a acceptar l'encàrrec.

Tenint en compte els meus migrats coneixements sobre l'univers literari de Woolf, en cap moment no se'm va acudir qüestionar el criteri utilitzat pel professor Llovet per a la seva tria. Em va estranyar, això sí, la inclusió d'algun assaig esplèndid, però que només es relaciona tangencialment amb els temes que esmenta el títol del recull; em refereixo al sentit elogi que dedica Woolf al seu difunt pare, Leslie Stephen (Woolf 1999: 173-179) i, en menor mesura, al meravellós «Sobre el fet d'estar malalt» (Woolf 1999: 181-194), que sabem que no va agradar gens a T. S. Eliot el 1925 i segurament devia fer arrufar el nas, molt més tard, a la Susan Sontag d'*Illness as Metaphor* (Shulevitz 2002).

Un cop acceptat l'encàrrec, les dues principals dificultats a què vaig haver de fer front eren, d'una banda, estilístiques, i, de l'altra, culturals.

Pel que fa a les primeres, em vaig sentir moralment alleujat en llegir el primer assaig del recull, «El toc femení en la literatura de creació» (Woolf 1999: 25-27), en què Woolf qüestiona obertament l'existència d'aquest presumpte «toc femení»; en última instància, em vaig plantejar que jo també tenia dret a donar la mateixa resposta que la detectiu Cassandra Reilly a la novel·la policíaca de Barbara Wilson *Gaudí Afternoon* (1990) quan li pregunten si és dona o home: «'Neither,' I said in English, then in Spanish. 'I am a translator'». En aquesta fase prèvia a la meua feina, quedava per resoldre alguna dificultat de tipus pràctic, com ara que en aquella època Columna no tenia un llibre d'estil per als seus col·laboradors, més enllà d'un parell de fulls mecanografiats a doble espai amb un grapat de normes sobre el possessiu *llur*, l'ús de *per* i *per a*, el passat simple i el perifràstic i un més aviat curt etcètera. En la meua traducció d'Eliot, la ja citada *Funció de la poesia i funció de la crítica*, jo havia plantejat a l'editor la conveniència d'adoptar com a referent estilístic la prosa dels assajos crítics de Carles Riba; al capdavant, els assajos de Riba aplegats a *Per comprendre* (1927-1935), per exemple, són rigorosament contemporanis de les Norton Lectures (1932-1933) que Eliot va recollir en el volum sobre poesia i crítica. Però no hi havia cap figura femenina en la literatura catalana de la primera meitat del segle xx que em pogués servir de referència per traduir Woolf: ni la meua besàvia escriptora i feminista, Carme Karr (1865-1943), ni Clementina Arderiu (1889-1976) ni Caterina Albert (1869-1966) tenien res més en comú amb Virginia Woolf que el fet de ser escriptores coetànies. Les inquietuds estètiques i polítiques i, en conseqüència, el llenguatge d'unes i altres quedaven massa allunyats. Però precisament la traducció, com demostra a Catalunya l'il·lustre exemple de la Fundació Bernat Metge, ens permet reinventar una tradició. Així, doncs, sense més armes teòriques ni consideracions estilístiques que el desig de reproduir en català l'anglès de Virginia Woolf amb la màxima fidelitat que Peter Newmark (Newmark 1988: 1) aconsella als traductors, vaig posar fil a l'agulla per contribuir que la literatura catalana s'apropiés de Woolf.

Les dificultats de segon ordre, culturals, van sorgir de seguida. La immensa majoria dels autors que analitza i/o critica Virginia Woolf en aquests assajos són anglesos —amb l'única excepció notable de Madame de Sévigné. Alguns d'ells, com Jane Austen, les germanes Brontë o George Eliot entren dins la categoria de clàssics, és a dir, aquells autors de qui, segons és públic i notori, es pot parlar sense haver-ne llegit ni una ratlla. Però la profusió d'autors comparativament menys coneguts i d'allusions a la vida i a les obres tant d'aquest segon grup com dels clàssics va fer necessària la inclusió de més d'una vintena de notes a peu de pàgina, una xifra que, al meu parer, encara va quedar curta. En una època que Internet era tot just a les beceroles (el navegador Netscape data del 1995, i l'Explorer, del 1996), la localització de cites i intertextos era enormement més difícil que avui. Així, no s'identifiquen la major part dels versos d'autors diversos citats al text. Precisament aquesta va ser una altra de les meves preocupacions de tipus formal: en absència de criteris editorials definits, vaig traduir intentant donar-los un cert ritme i, fins i tot, en alguns casos, rima, encara que no necessàriament els mateixos ritmes i rimes que en els versos originals, que de totes maneres es podi-

en llegir a les notes a peu de pàgina (Ainaud, Espunya i Pujol 2010: 329-332). Per actuar així, vaig invocar el precedent de la meua traducció de T. S. Eliot, en què havia procedit exactament d'aquesta manera.

A tall d'anècdota, voldria esmentar només el problema que va causar la traducció del mot *poet* en femení: personalment, no he cregut mai que el sufix *-essa* tingui connotacions negatives, i per això el vaig traduir per *poetessa*. Ja a les paginades, que van trigar més d'un any a arribar-me, un cop lliurada la traducció, em vaig trobar que les *poetesses* havien esdevingut *poetes*. L'única objecció que hi vaig plantejar va ser que, en alguns casos, convenia distingir si el text parlava d'un escriptor o una escriptora de poesia, i l'única manera de fer-ho, en alguns casos, era amb el mot *poetessa*. Per exemple, a la pàgina 36 (Woolf 1999: 36), s'hi llegeix: «A la literatura universal hi trobem cinquanta poetes, pel cap baix, superiors a qualsevol poetessa». Proveu de substituir el mot *poetessa* per *poeta* i veureu que la frase esdevé incomprendible. I una solució alternativa, *homes poetes* i *dona poeta*, francament, em semblava forçada. Així, doncs, les *poetesses* van acabar guanyant la partida.

Com he dit, la meua traducció data del 1997. Al cap d'un any, en vaig rebre les paginades, i encara un any més tard, el 1999, *Dones i literatura* va veure la llum. Imagino que per raons comercials, algú —coneixent-ne els gustos literaris, no crec que fos Jordi Llovet— va demanar a Isabel-Clara Simó que escrivís un pròleg per al llibre. El ressò que va obtenir va ser més que limitat, per no dir nul, tot i que sempre apareix a les bibliografies woolfianes en català. De fet, confesso que em va sorprendre desagradablement comprovar que el llibre ni tan sols figura al catàleg de la biblioteca de la meua universitat, la Pompeu Fabra. En canvi, gràcies a aquesta eina de difusió inestimable que és Internet, he comprovat recentment dues coses: en primer lloc, que el llibre encara no deu estar descatalogat, perquè es pot comprar a través d'Amazon, La Llar del Llibre, la fnac, la Central i la pràctica totalitat de llibreries virtuals; i, en segon lloc, que alguns fragments de la meua traducció circulen pel ciberespai sense autorització meua.¹ I saber que sóc víctima de pirateria intel·lectual, encara que sigui en la forma més benigna o menys malintencionada, no deixa de causar-me satisfacció.

Referències bibliogràfiques

- AINAUD, Jordi; ESPUNYA, Anna; PUJOL, Dídac (2010). *Manual de traducció anglès-català*. Vic: Eumo.
- BORGES, Jorge Luis (2004). *Nueva antología personal*. Mèxic: Siglo XXI.
- ELIOT, T. S. (1995). *Funció de la poesia i funció de la crítica*. Barcelona: Columna.
- ISHERWOOD, Christopher (1991). *El món cap al tard*. Barcelona: Columna.
- NEWMARK, Peter (1988). *A Textbook of Translation*. Nova York: Prentice Hall.
- SHULEVITZ, Judith (2002). «The Poetry of Illness». *The New York Times*, 29 de desembre. <<http://www.nytimes.com/2002/12/29/books/the-close-reader-the-poetry-of-illness.html?src=pm>> [Consulta: 29 abril 2012.]
- WOOLF, Virginia (1999). *Dones i literatura*. Barcelona: Columna.

1. Per exemple, <<http://blocs.lescorts.cc/lecturamllongueras/tag/virginia-woolf/>> [Consulta: 6 maig 2013.]